

Folkevisen om Germand Gladensvend

Af A. G. DRACHMANN

Visen om Germand Gladensvend hører til de ypperste blandt vore Folkeviser; ingen kan undgaa at betages af den. Den rummer dog store Vanskeligheder for Forstaaelsen; dette er kommet til Orde i Artikler af Axel Olrik¹ og Hans Brix², lige som Villy Sørensen har søgt at tolke den³. Sidst har Anton Aagaard gjort den til Genstand for en Undersøgelse⁴, som anmeldes andet Steds i dette Hæfte; det er denne Bog, der har faaet mig til at læse Visen igen, og jeg er derved naaet til en ny Opfattelse af Visen som Helhed. Da tilsvarende Synspunkter ikke ellers synes at være fremsat, kan de maaske have Interesse.

Det er klart, at naar man gennem de foreliggende Optegnelser, der beror paa en mere end hundreedaarig mundtlig Tradition, vil søge tilbage til Visens oprindelige Skikkelse, eller hvad man vil kalde det, forudsætter det, at Visen er blevet til som et Kunstværk frembragt af en enkelt Digter; ved at fatte og følge hans kunstneriske Intention skulde det være muligt for os at udskyde de fremmede Bestanddele, som Visen maatte have optaget i sig paa sin Vej fra Digterens Haand – eller Mund – til de forskellige Opskrifter. Den Mulighed foreligger, at Visen undervejs har været i Hænderne paa en jævnbyrdig eller større Digter, og i saa Fald kan vi næppe naa bagved ham: vi kan ikke restituere den gamle Dagvise ved en kritisk Gennemgang af Grundtvigs Den signede Dag alene. Under alle Omstændigheder maa Detailundersøgelsen være afhængig af Helhedsopfattelsen, og det er netop Helhedsopfattelsen af Visen om Germand Gladensvend jeg vil gøre til Genstand for en Undersøgelse.

Visens Indhold kan kort gengives saaledes: »Vor unge Dronning« er paa Rejse med et Skib, som bliver holdt fast af et Søuhyre under Vandet. Dronningen lover Sølv og Guld for at komme derfra, men en Stemme fra Havsens Bund svarer og kræver det, hun bærer under sit Bælte. Dronningen veed ikke af, at hun har andet under sit Bælte end sine Nøgler; dem kaster hun i Vandet, og saa faar hun »bliden Bør« og kommer hjem; men da hun gaar i Land, ligger Nøglerne paa Stranden. I det samme mærker hun, for første Gang, at hun er med Barn, og det gaar op for hende, hvad hun har lovet Uhyret. Fem Maaneder

og dets uvirkelige Verden. Jeg citerer⁵: »Her på det mest afgørende senere føder hun et Dregebarn, som bliver døbt samme Nat, og som vokser op til en rigtig Kongesøn. Han spørger sin Moder, hvorfor hun er saa bekymret for ham; hun svarer, at han er lovet bort til en Trolld, før han blev født. Hertil siger han, at ingen kan unddrage sig sin Skæbne; det maa gaa, som det kan. En Dag kommer »den lede Gam« ind i Kongsgaarden og minder Dronningen om hendes Løfte; hun sværger højt og dyrt, at hun har intet Barn, men Gammen flyver bort, idet den skriger: »Hvor jeg træffer Germand Gladensvend, hører han mig til«. Den veed, at han er til, og den kender hans Navn. Da han er udvokset, bliver han trolovet med Kongens Datter af Engelland og beder sin Moder om Tilladelse til at besøge hende. Moderen giver ham den, skønt hun aner, at det kan blive hans sidste Rejse. Han begiver sig af Sted i den Fjederham, hun har laant ham; men saa snart han er vel under Vejs, møder han Gammen, som gør sit Krav gældende. Han beder om Udsættelse, saa at han kan besøge sin Fæstemø, og han faar den, omend paa haarde Vilkaar: Gammen hugger hans ene Øje ud og drikker Halvdelen af hans Blod for at være sikker paa sit Bytte. Det lykkes ham dog at finde Vej til Fæstemøens Bolig, men kun for at tage Afsked. Hun vil forbande hans Moder, som er Skyld i deres Ulykke; men Germand svarer, at Moderen er uden Skyld i hans Skæbne. Han forlader Fæstemøen for at overgive sig til Gammen; hun følger efter i sin egen Fjederham, og dræber i sin Sorg og Harme alle de Fugle, hun træffer; men den lede Gam finder hun ikke, og af Germand Gladensvend har den kun levnet hans højre Haand.

Dette er, med uvæsentlige Variationer, Indholdet af Visen, som den gengives.

Axel Olrik har gjort Visen til Genstand for en grundig Undersøgelse; han viser, at dens første Del, Episoden med Søuhyret, indtil Dronningen finder Nøglerne paa Stranden, er et gammelt Eventyrmotiv, som kendes i utallige Varianter. En af Forældrene lover, af Uvidenhed, sit endnu ikke fødte Barn bort til en ond Magt. Den her brugte Form, Havuhyret, som holder Skibet, Moderen, som ofrer sine Nøgler og finder dem igen, forekommer ogsaa andetsteds.

Men Eventyret, hævder Olrik, kræver efter sin Idé en lykkelig Afslutning; den bortlovede Søn skal kunne tage Kampen op med Uhyret. Naar Visen her ender som en Tragedie, har den forladt Eventyret

punkt står »Germand Gladensvend« udenfor æventyrets tankegang og midt i folketroen: i dens rædsel for det blodsugende og menneskeslugende uhyre, der gemmer sig i havet.«

Om dette er helt rigtigt, maa foreløbig staa hen; her vil jeg blot paapege, at der er sket en Ombytning af Kategorier: Eventyret er en digterisk Genre, men Folketroen er det ikke. At sætte dem op mod hinanden giver ingen som helst Forklaring. Hvis vi gennemgaar den sidste Del af Visen, fra det Øjeblik, da Barnet fødes, kan det maa-ske lykkes os at placere den.

Det overnaturlige Væsen, som optræder i denne Del af Visen, er klart beskrevet som en Grib. Det kaldes »Gam«, som betyder Grib; det hugger Øjet ud paa sit Offer og drikker hans Blod; det fortærer ham og levner hans Haand. Alt dette er helt realistisk, og man maa huske, at det stammer fra en Tid, da Gribben ikke var en zoologisk Fugl, man kendte fra en Bog eller et Bur, men en levende og afskyelig Virkelighed: Aadselfuglen, der forgreb sig paa Ligene af de Krigere, som faldt i Kamp og som man ikke hurtigt nok fik begravet. Hans Brix skriver om den efterladte Haand⁶: »Trækket virker barokt – . . . men barbarisk ægte og fuldt konsekvent.« Naar Ravn og Grib kaster sig over deres Bytte, æder de først Øjnene, for der er Vitaminer i dem; derpaa Indvoldene, og saa Musklerne; Haanden med dens mange Knogler og Sener er ikke videre efterstræbt. Den, som efter at Gribbene havde holdt Maaltid vilde søge at identificere en falden Kri-ger, vilde ofte kun kunne gøre det ved Hjælp af Hænderne, og da især hvis der var et Ar, en mistet Finger eller en Ring til Hjælp.

Hvad enten nu Uhyret er en Trolde i Forklædning eller ej, saa er Skikkelsen umiskendelig en Grib.

Paa den anden Side er det ikke en virkelig Grib. Ikke blot fordi den taler, men ogsaa fordi en virkelig Grib ikke frembyder nogen-somhelst Fare for en ung, vaabenfør Mand som Germand Gladensvend. Men det er heller ikke blot en meget stor Grib eller et forklædt Søuhyre; for hvis det var det, vilde Germand have prøvet paa at sætte sig til Modværge. Han mangler ikke Mod og Kraft; men saa snart han møder Gammen, giver han blankt op; han har en Bøn til den, det er det hele. Gammen er et Væsen, som skarpe Sværd ikke bider paa; den er et Symbol, et Symbol paa den Skæbne, som vi veed ligger paa Lur efter Germand Gladensvend. Og den Skæbne, som Gammen, Gribben, symboliserer, kan kun være een: den at falde i

Kamp og blive Gribbenes Bytte. Men hvis Gribben skal opfattes som et Symbol, må hele denne Del af Visen opfattes som en Allegori, og dermed har vi den placeret til Forskel fra Eventyret.

Allegorien siger, at hvis en ung Mand af Skæbnen er bestemt til at falde i Kamp og blive Gribbenes Bytte, saa sker det, og al hans Moders Omhu for at unddrage ham Skæbnens Magt er forgæves. Historien bliver da den, at Drengens Moder, paa en eller anden Maade, allerede før hans Fødsel har været klar over, hvilken Skæbne der truede ham; hun søger at holde ham hjemme for at beskytte ham. Han lægger Mærke dertil og spørger hende; paa hendes Forklaring svarer han blot, at ingen kan undfly sin Skæbne. Det gaar vedvarende godt; men en Grib, der viser sig ved Kongeborgen, minder Moderen om hvad der venter hendes Søn; dog, saa længe han er hjemme under hendes Varetægt, kan Krigen ikke ramme ham. Men da han bliver voksen og bliver trolovet, er det umuligt at holde ham hjemme længere; han drager af Sted og møder sin Skæbne. Haardt saaret og med et svært Blodtab naar han frem til sin Fæstemøs Bolig, men kun for at tage Afsked; han har faaet sit Banesaar, og hans Liv staar ikke til at redde. Hans Skæbne har indhentet ham.

Allegorien er klar, vel gennemført, og dygtigt fortalt.

Heroverfor har to kyndige Venner, som har set mit Manuskript, udtalt Tvivl om, at det overhovedet var muligt, at en Allegori blev digtet den Gang Folkeviserne blev til. Denne Betænkelighed vilde have stor Vægt, hvis jeg havde prøvet paa at restituere denne Del af Visen for at fremkalde en Allegori. Men jeg har ikke fjernet, tilføjet, flyttet eller ændret een Strofe i Overleveringen, som den præsenteres os af Udgiverne, for at faa Allegorien frem; jeg har blot vist, at denne Del af Visen lader sig tolke som Allegori, og at saa hver eneste Enkelthed ikke blot tillader, men understøtter denne Tolkning. Dette kan ikke være et Slumpetræf; Allegorien kan kun skyldes en maaltbevidst Indsats fra Digterens Side. *Ab esse ad posse valet consequentia*. Allegorien er mulig, for den er der faktisk; og den er en integrerende Del af Digtets Idé.

Men hvad skal vi saa stille op med den første Del af Visen? Sø-uhyret kan godt symbolisere Skæbnen; men det kan ikke, som Gammen, Gribben, symbolisere Krigsdøden. Men tager vi Krigsdøden bort, gaar Allegorien itu. Men den maa have været med i den digteriske Intention fra Begyndelsen.

Hvis vi nu gaar til Opskrifterne⁷, finder vi, at A har en Indledning helt forskellig fra de andre. Ogsaa paa et andet Punkt afviger A fra de andre; der er ikke Tale om den lede Gam, men om den lede Ravn. For Allegorien er det uden Betydning; Ravnene er lige saa god som Symbol paa Krigsdøden som Gribben; Forskellen ligger i, at Ordet Ravn ikke kan misforstaas, hvorimod Gam ikke var gængs mere.

Opskrift A beretter: Dronningen er paa Rejse med et Skib, som bliver holdt op og ikke kan faa Børen, d. v. s. Medvind. En Ravn kommer flyvende og sætter sig paa Skibet. Dronningen spørger, om der ikke er nogen, der kan skaffe Skibet Medbør; Ravnene spørger, hvad hun vil give til Gengæld. Dronningen lover Guld og Sølv; Ravnene vil have det, hun bærer under sit Bælte. Hun veed kun af, at det er hendes Nøgler, og kaster dem i Vandet. Ravnene flyver, og Skibet faar bliden Bør; men paa Stranden, hvor Skibet lægger til, finder Dronningen sine Nøgler. Hvis vi følger denne Opskrift, kommer Allegorien fuldt ud til sin Ret. Vi maa da tænke os, at Digteren, for at give Dronningen en sikker Overbevisning om den Fare, der truer hendes Søn, har valgt dette Eventyrmotiv i Stedet for f. Ex. en Spaadom, som var brugelig, men dog ikke vilde virke med den Kraft, som Dronningens eget Løfte til den lede Ravn eller Gam indebærer.

Naturligvis har alle de, der har givet sig af med at tolke Visen, kendt Opskrift A; men de har anset Søuhyret for at være saa uløseligt knyttet til Visen, at det ikke kan fjernes. Olrik gaar løs paa Problemet med stor Energi og ubestikkelig Reddelighed. Han skriver⁸: »... i dens rædsel for det blodsugende og menneskeslugende uhyre, der gemmer sig i havet. Javel, siger man; dette må vel være rigtigt. Men dette uhyre, der sluger Germand Gladensvend, er så fantastisk æventyrligt, det optræder først som havtrolld, der taler usynlig fra havets dyb, så kommer det flyvende gennem luften som den vilde ørn eller den »lede gam«; sikken en uvirkelig blanding af en lufttrolld og en havtrolld! Selve ordet »gam«, vil man sige, der egentlig betyder en grib, er for middelalderens forestilling et uhyre stort, halv slangeagtigt fabeldyr. Alt dette er fantastisk og æventyrligt; jeg tror ikke, at man i middelalderen har befolkningen vores egne velkendte farvande med sådanne væsner.«

Som man ser, er Problemet om Søuhyrets dobbelte Fremtoning, som Havtrolld og som flyvende Grib, fremsat med alt ønskelig Tydelighed; men Allegorien har Olrik ikke været opmærksom paa. I Stedet søger

han ud fra sin enorme Viden efter Sagn, som kan understøtte hans Opfattelse, at et saadant Dobbeltvæsen var noget, der indgik i Middealderens Forestillingskreds. Han anfører fire Exempler. I Storebælt huserede en Trolde, som trak Skibe ned, hvis man ikke ofrede en Mand til den. Da den hellige Lucius's Pandeskal skulde føres til Roskilde Domkirke, og Trolde standsede Skibet, greb den hellige Lucius selv ind, og Trolde fik sin Bekomst. Tre middelalderlige Billeder findes af denne Trolde; i eet svømmer den som en Drage langs Skibet; i to bliver den traadt under Fødder af den staaende Helgen. Paa et af de sidste Billeder har Dragen en Vinge. Disse Billeder af Dragen under Foden er talrige, enten det er Ærkeenglen Michael eller St. Jørgen, der træder paa den, og Dragen har meget ofte Vinger; men saa vidt jeg veed kendes der ikke et eneste Billede, hvor denne Drage ses flyvende. Mange overnaturlige Væsener fremstilles med Vinger, men de er snarere Tegn paa Bærerens Rang og Stand end paa en Evne til at flyve. Den vingede Drage beviser intet.

For det andet fremdrager Olrik en Nøkke, som boede i Isefjorden og bortranede og udsugede Mennesker. Dette skal være »et sidestykke til Germand Gladensvends vise og dens tro på en blodsugende havtrolde«.

Det er jeg nu ikke overbevist om. Hvis en Mand falder over Bord og man aldrig ser ham mere, saa er det en Havtrolde, der har slugt ham. Hvis han driver i Land som et blegt Lig, og der ikke er noget Spor af en Overlast, som kunde have hidført Døden, ja, saa er det en Havtrolde, der har suget Blodet af ham. Men det er sket nede i Dybet, og ikke paa Gribbevis i fuldt Dagslys.

Det fjerde Exempel viser kun, hvordan Olriks forudfattede Mening har kunnet vildlede ham. Jeg citerer: »Jeg vil minde om et enkelt sted: et af Eddakvadene. »*Hræsvelg* hedder han, der sidder ved himlens ende, jætten i ørneham; af hans vinger mon vinden komme ud over mennesker alle.« Her har vi altså en stormtrolde i ørneham; men selve navnet *Hræsvelgr*, ligsluger, ligger så nær ved Germandsvisens forestilling om en havtrolde, at man skulle tro, han egentlig tilhørte det oprørte menneskeslugende hav.«

En Jætte i Ørneham, der sluger Lig, forekommer mig at være en Grib, mere end noget andet. »Ligsluger« er aldeles afgørende; Havet sluger Mennesker, levende Mennesker, ikke blot Lig.

Jeg har gemt Olriks Nummer tre til sidst, for det er virkelig et

Pletskud. I en Optegnelse fra Østergötland af Eventyret om Vildering Kongesøn har Dronningen i Havsnød lovet det under sit Bælte til Sjøfrun, og nu kommer dette Havtroll i Ørneham og henter det. Olrik fortsætter: »Denne form af æventyret ligger så nær ved vor vise, at man skulde tro, der var en særlig forbindelse mellem dem. Snarere beror det dog på en fælles folketro om havvæsnernes ørneskikkelse.« Da de tre andre Exempler har vist sig at være magtesløse, synes det rimeligt at falde tilbage paa den første Forklaring: en Sammenhæng med vor Vise.

Brix gaar stærkt ind for Havuhyret som det primære; han skriver²: »I Opskrifterne af Visen A og B voldes Skibets Standsning af »vilden Ravn« eller *en Ørn*, der sætter sig i Masten og tynger paa Skroget – altsaa af en Luftens Dæmon. Men Fuglene er en sekundær Udvikling i Visen, fremkaldt ved Sangeres Foregribelse af Skildringen i Visens Slutning. Hvilket tydeligt fremgaar af, at begge Opskrifter alligevel lader Dronningens Nøgler, der udleveres til Uhyret, blive kastet ud i Havet, hvor Vætten altsaa opholder sig.«

Her har Brix sat Fingeren paa et ømt Punkt; men det forekommer mig dog lettere at forklare Episoden i Sammenhæng med Ravnens Optræden paa Skibet, end at gaa ind paa, at den samme Digter skulde kunne digte Allegorien i sidste Del af Visen og saa ødelægge den med Havuhyret i første Del.

Digteren har valgt det gamle Eventyrmotiv for at slaa det uigenkaldeligt fast, at Germand Gladensvend allerede fra før sin Fødsel er hjemfalden til Ravnens. Han har kun kendt Motivet i denne Form, og her er Nøglerne aldeles nødvendige: hvis Dronningen ikke har noget under sit Bælte, som hun i god Tro kan give fra sig, kan Ravnens List ikke lykkes.

I en Anmeldelse af Anton Aagaards Bog har Hans Brix fremsat en anden Opfattelse af Dronningen³: »Da tror hun, at Gammen blot forlanger nøglerne, som hænger ved hendes bælte. Hun er et lille pjatthoved, der ikke kan tænke. Først da hun ved landgangen finder nøglebundtet paa stranden og mærker barnet røre sig i hendes liv, forstaar hun, hvad uhyret mente.«

Hvis Brix dermed har ment, at Dronningen under Episoden paa Skibet har været klar over, at hun var svanger, er Handlingsforløbet helt usandsynligt: En Kvinde, der vidste, at hun var med Barn, vilde aldrig kunne misforstaa Gammens Ønske. Jeg vilde ikke omtale dette,

hvis ikke Hr. Anton Aagaard i en Samtale havde hævdet, at det var umuligt, at en Kvinde, som fem Maaneder senere føder et Barn, ikke skulde vide, at det var i Vente. Hun ofrer Nøglerne for at føre Gammen bag Lyset.

Det er nu klart, at Eventyrets Pointe er, at den onde Magt benytter sig af en Viden, som den frugtsommelige Kvinde ikke har, til at faa et Løfte, som hun ellers aldrig vilde have givet. Og det fremgaar af den Brug, Visens Digter gør af Eventyrmotivet, at han fuldt og helt gaar ind for denne Opfattelse, baade ved Episoden paa Stranden og senere, da Germand over for sin Fæstemø fastholder, at hans Moder er uden Skyld. Da Dronningen ikke er et levende Menneske, kun en Person i en Vise, maa Spørgsmaalet stilles saaledes: Har Digteren her begaaet en Fejl? Eller er det virkelig muligt, at en Kvinde i fjerde Svangerskabsmaaned kan være uvidende om sin Tilstand?

For at faa Rede paa Sagen har jeg henvendt mig til en Specialist i Gynækologi, dr. med. Otto C. Aagaard, som i en Menneskealder har ledet en Fødeklinik; han har med stor Elskværdighed meddelt mig »at det slet ikke er saa sjældent, at en Kvinde først opdager hun er gravid, naar hun mærker Liv«. Hvis det kan ske i vore Tider, med Sygekasser, Svangreforsorg, Propaganda og Oplysning, maa det have været langt mere almindeligt paa den Tid da Visen blev til. Situationen som Digteren skildrer den er da fuldt troværdig: Dronningen veed intet, hun afleverer sine Nøgler, men det er Barnet, hun har lovet bort. Det er Nøglernes første Opgave. Derpaa skal de tjene til at indgive Dronningen en falsk Tro paa, at hun har reddet sig ud af en farlig Stilling for godt Køb, en Tro, som hun bliver revet ud af, da hun ved Hjemkomsten først finder Nøglerne og derpaa mærker, at hun er med Barn. Altsaa skal Nøglerne i Havet. Det er nu heller ikke helt saa urimeligt, som man kan gøre det til. Dronningen er paa et Skib, som er kommet i Modvind og maaske ogsaa stærk Søj; hun faar Besked om hun skal give sine Nøgler som Vederlag for at faa Medvind og Magsvejr; det er en ganske naturlig Gestus at kaste dem over Bord. Og Digteren er i en Nødsituation: han har intet andet Sted at gøre af dem.

Hvis man kan gaa ind paa denne Tolkning, vil man finde, at nu kan Nøglerne tjene endnu et Formaal: de kan forklare Søuhyrets Optræden. En senere Bearbejder har kendt Eventyrmotivet i dets oprindelige Skikkelse; han ser, at Nøglerne kommer i Vandet, og saa me-

ner han, at Havuhyret skal med. Men det er fordi han ikke har haft Øje for Allegorien.

Den anden Mulighed, den som Brix fremsætter, at Havuhyret er det oprindelige og Ravn eller Ørn er sat ind senere, lader sig ikke fastholde, for med Havuhyret i Begyndelsen er Allegorien ikke tænkelig, som jeg har fremhævet allerede.

Men hvis vi antager, at Havuhyret er kommet til senere, vil vi kunne finde mange Ting, der bekræfter denne Antagelse. Det er ovenfor vist, at Olrik ikke har kunnet sandsynliggøre, at der har eksisteret en Tro paa et flyvende Havuhyre. Hvis det skal forekomme i Visen, maa det være Digterens egen Opfindelse, og saa maa han have dannet sig et Billede af det, og dette Billede skulde han saa prøve at bibringe Læseren. Men et saadant Billede er der ikke det fjerneste Spor af. Vi hører en Stemme fra Havsens Bund, og saa ser vi en Grib flyve. Der er intet Forsøg gjort paa at skabe en Sammenhæng.

I alle Opskrifterne sker det, da Dronningen ofrer sine Nøgler, at hun faar »bliden Bør«, Medvind og Magsvejr. Men det, der skulde ske, at Uhyret slap Skibet fri, staar der intet Sted. Den blide Bør passer til Ravnen paa Skibet: den paatager sig at stille Stormen, men ikke til Trolden, der holder paa Skibet.

Da Sønnen spørger sin Moder, hvorfor hun er saa bekymret for ham, svarer hun: »du varst dig saa liden / der du varst Trolden given.« Da Sønnen, af gode Grunde, intet kan vide om nogen Trold, er den bestemte Artikel ikke paa sin Plads. »Der du varst Ravnen given« er derimod rigtigt, da Ravnen er noget, vi alle veed hvad er.

Saa er der Episoden med Gammens Besøg paa Kongsgaarden. Brix forkaster den helt¹⁰, men ud fra en Opfattelse af Digtet som Helhed; en Opfattelse, som jeg ikke deler, og som jeg skal omtale senere. Hvis vi godkender Episoden, er det klart, at en Ravn eller Grib kunde aflægge Kongsgaarden et Besøg, uden at andre saae noget mærkeligt deri end Dronningen, hvem det mindede om hendes Løfte paa Skibet; og en Grib, som var et Symbol, kunde godt tillade sig at komme helt ind i Salen til hende. Men hvis Manden, der digtede Episoden, havde villet vise os et Søuhyre, som var stort nok til at holde et Skib fast, og som nu aflagde Visit hos Dronningen, saa maatte han dog have gjort noget ud af det. Men vi faar intet at se. Den lede Gam er her en Grib og intet andet.

Da Germand Gladensvend vil rejse til sin Fæstemø, laaner han en

Fjederham til Færden. Brix forklarer Hensigten hermed¹¹: »Da Germand Gladensvend fyldes af sin Attraa efter Fæstemøen i det fremmede hinsides den Rin (d. v. s. Havet), gaar hans Situation i Krise. Prinsessen lokker uimodståeligt, Trolden stiller sig imellem og kræver ham i sin Vold. Over Havet kan han ikke drage til England, for paa det forraadte Moderen uafvidende Germand Gladensvends unge Liv . . . Hverken over Hav eller Land kan han naa Prinsesse *Sølverlad*. Tilbage er Luften . . . I Folkeviserne omtales flere Gange Fjederhamme, og her fandt Digteren sin Udvej. Han kunde føre *Germand* sin Brud og sin Skæbne imøde ved at lade ham gaa paa Vingerne . . . Det er, som man forstaar, ikke Folkeeventyret, der dikterer denne Udvej, som bringes tilstede ved en bevidst kunstnerisk Proces. Det ser man ogsaa ved at følge den Linje, hvorefter Digteren fremstiller Germands Modstander Rovfuglen, *Gammen*.

Han har nemlig fra det Eventyr, hvormed han arbejder, modtaget en Havvætte, et Uhyre, der bor i Dybet. For at kunne klare Element-Skiftet har han til stor Baade for Visens Virkning holdt Vættens borte fra vort Øje. Han eksisterer for vor Bevidsthed kun som en Røst, der stiger op fra Havsens Bund.

Germand Gladensvend begynder ubekymret sin Flugt. Han har ingen Formodning om Vættens uhørte Evne, — den er skænket ham af Visens Digter: modsat alle andre overnaturlige Havvæsener kan han ogsaa bevæge sig i Luften . . .

Germand kommer ilende under Skyerne i sit Flyvetøj. Men Gammen kan ogsaa flyve.«

Der mangler noget ved denne skønne Tankebygning: den er ikke med et Ord antydnet i Visen selv. Der staar intet om, at Germand skulde være sikrere i Luften end paa Havet; han viser ingen Tegn paa Overraskelse, da han møder Gammen i Luften. Det passer fortrinligt, hvis vi opfatter Gammen som en Grib, men slet ikke paa Brix's Opfattelse, som jeg maa sige at jeg aldeles ikke tror paa. En virkelig Digter vil aldrig pludselig udruste et overnaturligt Væsen med en i Forhold til dets øvrige Fremtoning fuldkommen uventet Egenskab blot for at faa Handlingen til at skride. En saadan Fremgangsmaade turde være Kendetegnet paa en Stympet, og det er denne Vises Digter mindst af alt. Men hvis en Digter anvendte denne Fremgangsmaade, maatte man dog i hvert Fald vente, at han udnyttede den Overraskelse, han med et saa pauvert Middel havde gjort mulig. Men

derom er der, som sagt, slet ikke Tale i Visen. Jeg kan derfor ikke gaa ind paa Brix's Tolkning, og jeg kan heller ikke, med ham, stryge Episoden med Gammens Besøg paa Kongsgaarden, fordi den vilde foregribe Overraskelsen.

Heller ikke Oliks Antagelse af en udbredt Tro paa en flyvende Havtrolld kan passe paa Episoden med Fjederhammen, som Brix tolker den. Hvis Moder og Søn veed, at den lede Gam kan flyve, er der intet vundet for dem ved at vælge Luften frem for Havet.

Fjederhammens Opgave i Digtets Komposition er en helt anden. Den skal for det første vise, at Germand Gladensvend rejser bort med sin Moders fulde Samtykke; hun ikke blot giver ham Lov at rejse, hun laaner ham en Fjederham. Det er en Understregning af Skæbne-motivet: lige som Moderen er uskyldig i Sønnens Skæbne, saaledes er han selv uden Skyld; han har ikke paadraget sig nogen Ulykke ved at rejse hjemme fra mod Moderens Vilje. Men dernæst skal Fjederhammen gøre det muligt for Kongesønnen at møde sin Skæbne alene. Hvis han drog af Sted til Lands eller til Vands, maatte han være ledsaget af et større eller mindre Følge; og disse Ledsagere vilde kun være i Vejen, baade naar han mødte Gammen, og naar han efter Mødet trods alt vandt frem til Fæstemøens Bolig. Dette er umiskendeligt, naar man først har faaet Øjet op for det, og det passer godt til, at Fjederhammen tages som noget selvfølgeligt. Men man kan ikke ud fra Brugen af Fjederhammen slutte noget som helst om Uhyrets Natur; den passer for saa vidt lige godt til Gribben og det flyvende Søuhyre, hvis vi vil antage et saadant.

Men det vil vi ikke. Det synes klart at fremgaa af det foregaaende, at Søuhyret er noget sekundært, og at det er Gribben, der paa Skibet overlister den unge Dronning. Vi maa derfor tænke os Overleveringens Historie saaledes, at Visen oprindelig har været en Allegori, hvor den lede Gam, der personificerer Skæbnen i Form af Krigsdøden, aflokker den unge Dronning et Løfte, som betyder, at hendes Søn er bestemt til at dø ung paa Slagmarken; Resten af Visen beretter, hvorledes den uafvendelige Skæbne indhenter ham.

En senere Bearbejder, der ikke har fattet Gam som Grib, og som har forseet sig paa Episoden med Nøglerne, har digtet Havuhyret ind, uden af den Grund at ændre noget i Visens senere Forløb. Een Op-skrift har holdt paa den gennemførte Allegori, og her er Gammen ændret til Ravn, for at det ikke skal være til at misforstaa.

Enkeltheder i Overleveringen er det ikke min Agt at drøfte. Noget yderligere Bevis for Rigtigheden af min Tolkning kan jeg ikke bringe, men den er ikke i Strid med Overleveringen, og den forekommer mig at give Visen en Enkelthed og Sluttethed i Kompositionen, som taler sit tydelige Sprog.

NOTER

1. Axel Olrik: *Nordens Trylleviser*. Udg. af Anders Bjerrum og Inger M. Boberg. København 1934. *Germand Gladensvend*: S. 27-43. — 2. Hans Brix: *Analyser og Problemer*. 4. København 1938. S. 183. — 3. Villy Sørensen i *Værket: Digt og Læser*, red. af Volmer Dissing. København 1958. Villy Sørensen: *Digtere og Dæmoner*. København 1959. — 4. Anton Aagaard: *Restitutionen af Folkeviserne*, med særligt Henblik paa *Germand Gladensvend Visen*. (Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning, Nr. 244) København 1960. — 5. Olrik: S. 34. — 6. Brix: S. 194. — 7. *Danmarks gamle Folkeviser*, udg. af Svend Grundtvig. 2. Del. København 1856. S. 1-43. — 8. Olrik: S. 34-35. — 9. Hans Brix i *Berlingske Aftenavis* for 7. Oktober 1960. — 10. Brix: S. 186. — 11. Brix: S. 186.